

2. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2011. – № 11. – С. 12-18.
3. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. – К: Зовнішня торгівля, 2012. – 118 с.
4. Мельник П. В. Банківські системи зарубіжних країн : навч. посібник / П. В.Мельник, Л.Л. Тарангул, О.Д. Гордей. – К.: Алерта, 2011. – 586 с.
5. Олексієнко М. Кредит і кредитні правовідносини: економічна природа і практика законодавчого регулювання / М. Олексієнко, В. Ольшанський, Е. Першиков. – К. : Либідь, 2014. – 220 с.
6. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навчально-методичний посібник / І. В. Шамова. – К. : КНЕУ, 2012. – 157 с.

FIMIAR Svitlana Volodymyrivna,

PhD (Economics), Associate Professor, Department of Finance and Accounting,
European University, Cherkasy

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE CREDIT SYSTEM OF UKRAINE: INTERNATIONAL COMPARISONS

***Abstract.** Modern credit system of Ukraine is considered at the present stage of development as one of the most important spheres of the national economy. It belongs to the type of market, but because, like many other countries in the process of formation and has prospects for further economic growth. Given the accelerated dynamics of the banking system questions the functioning of the credit system is very ambiguous on the consequences of changing priorities in the credit activity of banks. The article explores the peculiarities of the credit system of Ukraine, made comparison of credit systems of foreign countries.*

***Keywords:** credit system, the infrastructure of the credit system, the levels of the credit system.*

*Одержано редакцією: 13.01.2015
Прийнято до публікації: 19.01.2015*

УДК 65.011.7

ШИКОВА Олена Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління фінансово-
економічною безпекою, Навчально-науковий
Інститут менеджменту безпеки ВНЗ Університет
економіки та права «КРОК», м. Київ

ОЦІНКА РИЗИКІВ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних фінансових та політичних умовах забезпечення економічної безпеки є життєво необхідним для будь-якого підприємства. У статті розглядаються теоретичні аспекти моделювання систем економічної безпеки на основі оцінки ризиків. Узагальнюється досвід застосування різних підходів до вирішення цієї проблеми.

***Ключові слова:** система економічної безпеки, ризик, оцінка ризиків, моделювання систем економічної безпеки.*

Постановка проблеми. Зважаючи на соціальні, політичні, фінансові та економічні реалії країни забезпечення економічної безпеки підприємства набуває сьогодні особливої важливості. Одним із наукових методів вирішення цієї задачі є моделювання. При побудові дієвої моделі необхідно враховувати стан і розвиток в часі основних складових системи, наявність внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків. На сьогоднішній день в науковій літературі питання оцінки ризиків з метою подальшого використання при побудові моделі саме в галузі економічної безпеки висвітлено недостатньо. Тому це питання потребує подальшого розширення та поглиблення теоретичної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами системи економічної безпеки підприємства та вивченням ризиків займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців: О. І. Барановський, В. І. Волошин, В. М. Геєць, А. М. Гуменюк, І. П. Мігус, С. М. Лаптев, С. М. Шкарлет та ін. Попри численні дослідження сьогодні не дано однозначного трактування поняттю «ризик». Запропоновані моделі системи економічної безпеки є недостатньо ефективними. Оцінка ризиків, необхідна для прийняття управлінських рішень, часто потребує більш ґрунтовного аналізу.

Мета статті полягає у висвітленні можливості застосування різних методів оцінки ризиків для побудови дієвої прогностичної моделі системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку українських вчених економічна безпека підприємництва є складною економічною категорією, на яку має вплив велика кількість соціально-економічних, історичних, політичних, культурних, технологічних та інших чинників, а, отже, і вимагає застосування в процесі оцінки її рівня широкого діапазону інколи різнохарактерних показників. При цьому розроблено низку моделей економічної безпеки як національних, регіональних, так і економічних систем на мікрорівні ієрархії управління [1].

Побудова різного типу моделей системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності потребує адекватної і максимально точної оцінки складових системи і факторів, що на них впливають. Зокрема, оцінки ризиків. Проте саме поняття «ризик» у сучасних наукових працях може трактуватися по-різному.

Так, С. М. Іляшенко трактує «ризик» як можливість або загрозу відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних [2]. А. Б. Борисов дає наступне визначення ризику: «Випадковість або небезпека, які носять можливий, а не відворотний характер, і можуть бути причинами збитків» [3].

Серед визначень цього поняття, які часто зустрічаються в англомовних джерелах, ризик визначається як ймовірність, кількісне вираження реалізації шансу нещасного випадку або несприятливого явища. Як правило, в моделюванні ймовірнісна оцінка виникнення події має поєднуватися з оцінкою негативних наслідків або впливу цієї події на ті чи інші складові системи економічної безпеки. Це зумовлено тим, що побудована модель системи економічної безпеки підприємства має використовуватися для прийняття рішень з метою запобігання ризикам або зменшення розмірів їх наслідків. Процес оцінки та управління ризиками при цьому може ґрунтуватися на різних підходах, наприклад [4]:

- Оцінка ризику з точки зору того, що може піти не так, визначення ймовірності незапланованих подій та їх можливих негативних наслідків;
- Прорахунок доцільності прийняття рішень щодо управління ризиками, визначення варіантів співвідношення витрат для запобігання ризикам та ліквідації негативних наслідків;
- Оцінка впливу прийнятих рішень та політики управління ризиками на майбутні варіанти розвитку подій.

Реалізація кожного з цих підходів потребує перспективного аналізу і необхідності прийняття до уваги при моделюванні всіх можливих джерел та наслідків ризиків. Проте проведення такої оцінки є дуже трудомістким і складним завданням. Тому при моделюванні системи економічної безпеки підприємства може бути застосований підхід, коли обирається перелік тільки основних чинників, які впливають на частоту виникнення негативних подій. Або з переліку всіх можливих показників, які відображають рівень загрози економічній безпеці підприємництва, обирають лише ті (а також їх числові значення), які відображають критичні («больові точки») аспекти його функціонування та життєздатності [1].

Кожна негативна подія може розглядатися як випадкова, яка має як причини, так і наслідки. При моделюванні системи економічної безпеки підприємства для оцінки негативної події або нещасного випадку доцільно говорити про сумарний розмір її наслідків. Проте, залежно від задач моделювання, може бути виконано співставлення, наприклад, ймовірності подій та тяжкості їх наслідків. Події, частота повторення яких є

більшою, зазвичай носять рутинний характер. Збитки від них є меншими і більш точно прогнозованими. Наприклад, відмова або поломка обладнання. Наслідки від подій, що є менш ймовірними, буває складніше оцінити або вони можуть виявитися значними, наприклад, стихійні лиха або техногенні катастрофи.

Існують різні інструменти для аналізу ризиків. Деякі з них добре зарекомендували себе для аналізу стану певних технічних або потенційно-небезпечних об'єктів. Вони можуть бути застосовані і при побудові моделі системи економічної безпеки. Така система є складною і динамічною. Для її моделювання, як правило, визначаються головні елементи, та такі, якими можливо знехтувати при вирішенні конкретної задачі. Тому і інструменти для оцінки ризиків мають бути різними. Вони визначаються вибором причин або наслідків несприятливих подій та методами, які використовуються для встановлення їх взаємозв'язків.

Доволі поширеним є метод представлення результатів аналізу причин виникнення ризиків як несприятливих подій та їх наслідків у вигляді так званого «дерева». Воно дозволяє представити логічні взаємозв'язки між причинами, що призвели до критичного інциденту, та/або його наслідками. При виконанні аналізу дерево може бути побудовано двома способами. Перший відображає процес виникнення негативної події залежно від її причин. Другий показує розвиток негативних наслідків певної події, їх логічні взаємозв'язки.

При побудові математичної моделі використовуються дані дослідження попередніх аналогічних подій, наприклад, аварій. Виявляються найбільш вагомі фактори впливу (ключові або топ-події). Оцінюються їх наслідки, у тому числі з точки зору сприяння повторенню таких негативних подій. Модель, побудована на основі таких даних, може в подальшому використовуватися для прогнозування ймовірності виникнення нових ризиків [4].

Моделі, які базуються на таких результатах аналізу, дають достатньо точні прогнозні оцінки. Вони можуть бути використані для управління ризиками різних складових системи економічної безпеки. Зокрема, дозволяють приймати рішення, які зменшують ймовірність виникнення ключових подій або взагалі виключити певні причини їх виникнення, наприклад, у фінансовій сфері.

Проте будь-яка модель не є універсальною і не може бути застосована в усіх випадках. Це стосується і моделі на основі дерева аналізу. Зокрема, вплив деяких зовнішніх факторів може збільшити ймовірність виникнення тієї чи іншої причини нових ризиків як негативних подій або нещасних випадків.

Варто зазначити, що, наприклад, так зване «Дерево відмов» сьогодні широко використовується для оцінки аварійності на виробництві. Воно дозволяє побудувати як формалізовану, так і математичну модель розвитку подій у випадку аварій або техногенних катастроф, дати кількісну оцінку ризику [5]. Проте для моделювання системи економічної безпеки підприємства воно використовується небагатьма науковцями.

Інша методика оцінки ризиків була розроблена у Великобританії і широко використовується Міжнародною морською організацією для ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та управління ними, аналізу витрат для забезпечення морської та портової безпеки тощо [4]. Ця методика передбачає п'ять основних кроків:

1. Ідентифікація небезпеки або ризиків.
2. Оцінка ризиків.
3. Контроль за розвитком подій.
4. Оцінка вартості запобігання ризикам та отримання вигоди.
5. Прийняття рішення.

Методика передбачає, що з часом розвиток подій може змінювати фактори впливу. Тому кожен крок може повторюватися.

На основі цієї методики розроблені моделі, які можуть бути адаптовані для моделювання системи економічної безпеки будь-якого підприємства з метою запобігання певним ризикам. Наприклад, за основу може бути взята модель NVIC, що забезпечує безпеку навігації суден. Така модель, представлена в термінах п'яти кроків, може виглядати так:

1. Аналіз стану системи економічної безпеки підприємства. Вибір сценарію. Такий сценарій повинен враховувати основні ризики та мету виконання певних дій за умови певної конкретної ситуації. В сценарії має бути враховано зв'язок системи із зовнішнім середовищем: вплив середовища на систему безпеки та його реакція на зміни в системі. Мають бути відображені ресурси та засоби впливу, обмеження щодо їх кількості та можливості використання. Обраний сценарій повинен узгоджуватися з формальними моделями оцінки складових системи економічної безпеки.
2. Оцінка безпеки на основі ризиків. Визначення рівня наслідків
3. Оцінка вразливості системи з урахуванням ймовірності ризиків, наявності та доступності засобів запобігання їм. Окрім ймовірності ризиків можуть враховуватися їх наслідки. При цьому ризики можуть бути класифіковані за різними параметрами, які приймаються до уваги в даній моделі.
4. Оцінка результатів реалізації заходів щодо протидії ризикам. Визначення найбільш затратних елементів сценарію та оцінка зміни при цьому можливих негативних наслідків.
5. Аналіз отриманих результатів. Прийняття рішення щодо запобігання ризикам або протидії їм.

Також при моделюванні необхідно враховувати, що результати аналізу і причин, і наслідків можуть носити суб'єктивний характер. Це зумовлено тим, що будь-який аналітичний інструмент вимагає, щоб елементи системи, їх взаємозв'язки, параметри і межі вимірювання були чітко визначені. Але система економічної безпеки підприємства включає багато елементів. І для деяких з них просто не завжди можливо дати числову характеристику стану. А поєднання кількох елементів іноді потребує додаткового аналізу. В ряді випадків, наприклад, доводиться спиратися на експертні оцінки. Експертні методи під час оцінки рівня економічної безпеки підприємництва доцільно використовувати з метою врахування показників, за якими можна більшою мірою робити якісні висновки, а також для отримання інтегральної оцінки різнорозмірних показників [1].

Одним з найбільш складних завдань в моделюванні системи економічної безпеки підприємства є необхідність враховувати ризики, зумовлені людським фактором. Для окремого підприємства при побудові моделі найчастіше враховують ризики, пов'язані з ненавмисними діями персоналу. Наприклад, з недостатнім рівнем кваліфікації або простою помилкою. Складніше оцінювати і враховувати ризики, пов'язані з діями щодо цілеспрямованого нанесення шкоди. Наприклад, від дій персоналу на користь конкурентів до терористичних актів.

Деякі моделі системи економічної безпеки, в яких використовують оцінку ризиків, виходять з припущення про наявність достатньої кількості засобів і ресурсів для протидії несприятливим подіям та їх наслідкам. Так, наприклад, так звана американська модель, яка базується на поєднанні зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки. Її реалізація стає можливою внаслідок належного (інколи надлишкового) фінансового забезпечення, що дозволяє фінансувати засоби та заходи захисту зон господарювання, які характеризуються підвищеним рівнем ризику, метою яких стає формування самодостатності та перспективної конкурентоспроможності [1]. Але в умовах сьогодення, в яких доводиться вести діяльність вітчизняним підприємства, проблеми фінансування не дозволяють використовувати таку модель.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні науковці різних країн досліджують можливості моделювання систем економічної безпеки підприємств. Це пояснюється тим, що саме побудова моделі, із застосуванням наукових підходів, дозволяє знайти відповіді на практичні питання, визначити оптимальні шляхи вирішення конкретних прикладних задач. При моделюванні системи економічної безпеки необхідно ґрунтовно аналізувати ризики та оцінювати їх наслідки із застосуванням сучасного математичного апарату та адаптацією для цього найбільш дієвих методів, що добре зарекомендували себе в інших галузях. Така модель стане основою ефективних управлінських рішень щодо протидії ризикам та зменшенню їх негативних наслідків.

Список використаних джерел

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
2. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навч. посіб. – 2-ге вид., доп., перероб. / С.М. Ілляшенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
3. Большой экономический словарь / [авт.-уклад. А.Б. Борисов]. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
4. Khalid Bichou. SECURITY AND RISK-BASED MODELS IN SHIPPING AND PORTS: REVIEW AND CRITICAL ANALYSIS. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.internationaltransportforum.org/jtrc/discussionpapers/DP200820.pdf>
5. Соловей В.В. Анализ и оценка риска аварий – основа принятия решений при управлении промышленной безопасностью / В.В. Соловей, О.В. Давидюк, Ю.В. Буц // Проблемы надзвичайних ситуацій. – 2006. – №4. – С. 219-231.

SHIKOVA Olena Mykolaivna,

PhD (Economics), Associate Professor, Assistant professor, Department of Financial and Economic Security Management, Education and Research Security Management Institute, University of Economics and Law "Krok", Kyiv

RISK ASSESSMENT OF MODELING SYSTEMS ECONOMIC SECURITY

***Abstract.** Economic security plays a vital role for any company in modern financial and political conditions. Theoretical aspects of modeling of systems of economic security on the basis of risk assessment are considered in the article. Experience of utilization of different approaches to solution of this problem is generalized.*

***Keywords:** system of economic security, risk, risk assessment, modeling of systems of economic security*

*Одержано редакцією: 11.01.2015
Прийнято до публікації: 14.01.2015*

УДК 336.71

ЩЕРБАТИХ Денис Володимирович,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, ЧФ ПВНЗ «Європейський університет», м. Черкаси;

БЛИК Вікторія Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті досліджуються підходи науковців до визначення змісту банківської діяльності як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Визначаються чотири концептуальні підходи до розуміння змісту банківської діяльності. Уточнюється визначення банківської діяльності у відповідності із сучасними вимогами модернізації економічної системи.

***Ключові слова:** банківська діяльність, функціональний, портфельний, виробничий, посередницький підходи.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах багато банків опинилися в кризовому фінансовому стані, що пов'язано з впливом тривалого напруження на сході країни. Основним завданням банківської діяльності стало забезпечення виживання та збереження